

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА
КАТЕДРА “ТМФВ”

НЕВЯНА ДОКОВА ДОКОВА

**ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ФУНКЦИИ НА
ФИЗИЧЕСКОТО ВЪЗПИТАНИЕ В НАЧАЛНОТО
УЧИЛИЩЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователната и научна
степен „доктор“ по научната специалност „Теория и
методика на физическото възпитание“,
направление 1.2. Педагогика

**Научен ръководител:
Проф. д.п.н Кирил Костов**

**Официални рецензенти:
Проф. д.п.н Николай Колев
Доц. д-р Евгени Кавдански**

БЛАГОЕВГРАД, 2011

Дисертационният труд съдържа 165 страници, от които 154 основен текст с включени 7 схеми, 39 фигури и 39 таблици в 3 глави, изводи и научни приноси. Приложенията към дисертацията са 24 страници. Библиографията обхваща 148 заглавия, от които 110 на кирилица и 38 на латиница, както и допълнителни източници (интернет-ресурси).

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 28.10.2011 г. от 15.00 часа в зала 412 в УК-1 на ЮЗУ „Неофит Рилски” – Благоевград.

Материалите по защитата са на разположение на интересувашите се в Университетската библиотека.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

1. НЕОБХОДИМОСТ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО / 4
2. УТОЧНЯВАНЕ НА ОСНОВНИТЕ РАБОТНИ ПОНЯТИЯ / 6
3. ОЧАКВАН ПРОФЕСИОНАЛЕН РЕЗОНАНС / 9

СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА ПЪРВА

МНОГОФУНКЦИОНАЛНА СЪЩНОСТ НА ФИЗИЧЕСКОТО ВЪЗПИТАНИЕ И
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ПОЗНАВАТЕЛНИТЕ
СПОСОБНОСТИ НА УЧЕНИЦИТЕ / 10

ГЛАВА ВТОРА

МЕТОДОЛОГИЧЕСКА РАМКА
НА ИЗСЛЕДВАНЕТО / 17

ГЛАВА ТРЕТА

ИМАНЕНТНА СЪЩНОСТ И МОДЕЛ ЗА РЕАЛИЗИРАНЕ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ФУНКЦИИ / 25

ЗАКЛЮЧЕНИЕ / 47

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД / 51

ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

1. НЕОБХОДИМОСТ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

Не са малко нерешените проблеми в училищното физическо възпитание. Още повече са те в началното училище. Анализирани от нас многобройни публикации в тази посока показаха, че като учебен предмет, наситен преди всичко с активна двигателна дейност, физическото възпитание традиционно се свързва с решаването на образователни, възпитателни и оздравителни задачи. Според някои автори (К. Костов, 2006) обаче да се свежда значението на предмета "Физическо възпитание и спорт" в училище само до посоченото триединство е недостатъчно, за да се обхване многообразието от възможности и функции на тази дейност за въздействие върху личностното изграждане на учениците (К. Костов, 2006 :74-78). Освен това, в съвременните социални условия физическото възпитание и спортът трябва да изпълняват много по-широк кръг от социално значими функции (М. Глушкова, 2002, Св. Димитрова, 2002).

В началния етап на основната образователна степен е необходимо физическото възпитание да се разглежда като учебно-възпитателен процес и дейност, които имат многопосочни въздействия върху детското психофизическо и личностно развитие. Такова разбиране и отношение към предмета „Физическо възпитание и спорт“ ще позволи на учителя да осигури пълноценни условия за правилно психофизическо развитие на децата, за подобряване на тяхната двигателна култура и физическа годност, както и да осъществи необходимата психоемоционална релаксация на учениците. Що се отнася до образователния елемент и подобряването на познавателните способности на учениците, в ДОИ за учебно съдържание по „Физическа култура и спорт“ е посочено, че учениците трябва да

придобият начална спортна грамотност (образованост). От това се предполага, че образователните цели и задачи на този предмет трябва да бъдат насочени не само към усъвършенстването на естествено-приложните двигателни действия и овладяването на нови такива, но и да се получат знания, формиращи спортната компетентност на обучаваните. Към казаното по-горе можем да прибавим и необходимостта учениците в тази възраст да усвояват здравно-хигиенни знания, отнасящи се до въздействието на физическите упражнения върху растящия детски организъм.

Нашите проучвания върху проблема обаче показаха, че на този етап физическото възпитание в началното училище (където и когато се провежда системно и методически правилно) се реализира предимно на ниво биологично-градивен процес с развлекателни функции, отколкото като сериозен образователен предмет с възможност да обучава, възпитава, развива. Безспорно в основата на този педагогическия процес стои движението, но същевременно то е свързано и с личностно-ориентирано познание. Макар обучението да има подчертано практически характер, наред с овладяването на двигателни умения и навици, учениците усвояват и определени знания, които осмислят тяхната двигателна активност, а също така затвърдяват редица термини и понятия от други предметни области. Казано с други думи, реализирането на учебната дейност по предмета "...изисква участие на всички психични процеси при усвояване на учебния материал – детето трябва да възприеме, да съсредоточи вниманието си, да запомни, да мисли" (Б. Гюрнева, 2002: 45).

Застъпената по-горе позиция недвусмислено показва, че на физическото възпитание в начална училищна възраст трябва да се гледа не само като на важен биологично-градивен процес, но и като на образователен процес, който интегрира в единство двигателната с познавателната активност на учениците. В тази връзка изследователската

визия, представена в дисертационния труд, е насочена към два основни момента:

Първо, изучаване и манентната същност на образователните функции в контекста на физическото възпитание в началното училище с цел диференциране на нейните структурни компоненти;

Второ, изследване на тяхното въздействие с различни по характер дидактически методи и похвати върху познавателната активност и нивото на спортна образованост на учениците.

2. Уточняване на основните работни понятия

За внасяне на по-голяма яснота в научната и приложната необходимост и определеност на дисертационната разработка сметнахме за нужно да направим предварително уточняване на влагания иновационен смисъл и съдържание на използваните в нашето изследване понятия: *физическо възпитание, образователни функции на физическото възпитание, спортна образованост, познавателни способности.*

❖ Физическо възпитание

Традиционно в спортно-педагогическата литература физическото възпитание се определя като педагогически процес, насочен към физическото усъвършенстване на учещите се, включени в образователната система. За постигането на тази високо хуманна цел в учебно-възпитателния процес се дават знания, формират се двигателни умения и навици, развиват се двигателни качества. С други думи, формира се детската личност, поради което разглеждаме физическото възпитание преди всичко като учебен процес, в който се **обучава, възпитава, развива.**

❖ *Образователни функции на физическото възпитание*

В тълковните български речници понятието "образование" се определя като "обучение, просвещение, получаване на знания или съвкупност от знания, получени при целенасочено обучение" (Д. Попов, 2000). Подобно е и определението на понятието в руския език, а именно "процес на придобиване на знания и умения с помощта на образователната среда". В англоговорещите страни понятието "образование" означава "действието или процесът на обучение; придобиване на знания и развитие в резултат на учебния процес" (Merriam Dictionary).

Следователно терминът "образование" във физическото възпитание за нас означава целенасочен процес на обучение и придобиване на знания (респективно умения) в полза на човека.

Вторият понятиен момент се отнася до термина "функция", в който влагаме съдържанието на "въздействие", "роля", "предназначение". В контекста на физическото възпитание словосъчетанието **"образователни функции"** свързваме с усвояването на специални теоретични знания и формирането на двигателни умения и навици, в резултат на което се изгражда спортната образованост на учениците.

❖ ***Иманентна същност на образователните функции***

Като цяло под иманентна същност се разбира вътрешно присъща основа, която произтича от природата на даден предмет или явление. В този смисъл за образователните функции на физическото възпитание можем да приемем, че за тях е присъщо да имат не само практико-приложно значение, факт, известен и досега, но и възможности за по-комплексно въздействие върху учениците с цел стимулиране на познавателната им активност и тяхното личностно развитие като цяло.

❖ **Спортна образованост**

Терминът "спортна образованост", в т.ч. и неговите разновидности съобразно различните образователни степени и етапи, разглеждаме като понятие, състоящо се от два взаимодействащи компонента, а именно:

теоретичен компонент - отразяващ нивото на овладените от учениците знания в областта на физическото възпитание и спорта;

практически компонент – отразяващ нивото на двигателната култура на учениците, в резултат на овладените практически двигателни действия.

Тези два компонента са взаимосвързани и се допълват, което обуславя необходимостта в учебния процес по физическо възпитание да се отделя време за всеки един от тях.

❖ **Познавателни способности**

Понятието "познавателната способност" свързваме с умственото поведение и дейност, чрез които децата получават и възприемат познанието. То включва учене, възприемане, памет и мислене. Върху развитието на познавателните способности влияние оказват биологичните фактори, факторите на околната среда и личният опит, социални фактори, емоции и мотивации.

Без опосредствената роля на организираното, целенасочено системно обучение не е възможно развитието и саморазвитието на човешките способности. Чрез обучението на подрастващите се осъществява постоянно творческо обновление на материалната и духовната култура (М. Василева, 1993 : 14).

В обучението по физическо възпитание познавателната дейност се осъществява в условията на двигателната активност, т.е. то има подчертано практически характер. Независимо от този факт, като всеки учебен процес, това обучение развива, наред с двигателните, и познавателните способности на учениците. В

него съществуват реални условия както за даване на знания, чрез които се осмисля реализираната двигателна дейност, така и за затвърдяване на редица категории и понятия от други предметни области.

3. Очакван професионален резонанс

1. Привличане вниманието на спортно-педагогическата общност по отношение образователната същност на училищното физическо възпитание.

2. Насърчаване на началните учители и педагозите да отдават по-голямо значение на физическото възпитание като педагогически процес, използвайки неговите възможности за многопосочно положително въздействие върху цялостното личностно изграждане на учениците.

3. В рамките на образователната система предметът "Физическо възпитание и спорт" да не бъде отъждествяван единствено само с неговите двигателно-развиващи функции, които, макар и основни за физическото възпитание, не изчерпват неговата многофункционална същност.

4. Издигане образователния статут на предмета „Физическо възпитание и спорт” в българското училище.

СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Глава първа

Многофункционална същност на физическото възпитание и възможности за развитие на познавателните способности на учениците

В тази глава на дисертационния труд е направен теоретичен анализ по отношение мястото на образователните функции в теорията и практиката на физическото възпитание (исторически преглед). Разгледани са някои съвременни аспекти, характеризиращи постановката и съдържанието на обучението по предмета в началното училище, както и възможностите за повишаване познавателната активност на учениците.

- ❖ Място на образователните функции в теорията и практиката на физическото възпитание (исторически преглед)

Въпросите, свързани с хармоничното, психофизическо развитие на човека винаги са занимавали научната мисъл. Още древногръцкият философ Талес стига до извода, че **"Блаженството на тялото се състои в здравето, а на ума – в знанието"**. В тази връзка нашите предварителни проучвания показаха, че от древността до днес няма общество, което да е пренебрегвало значението на двигателната активност като фактор за укрепване на здравето и нормалното психофизическо развитие на човека. Нещо повече, няма известна и утвърдила се във времето система за обучение и възпитание на подрастващите, в която физическото възпитание да не е заемало важно място като средство за комплексно (умствено и физическо) развитие на личността.

Направената кратка историко-хронологическа справка за мястото на образователните функции в теорията и практиката на физическото възпитание дава основание да отбележим, че те са били винаги неразривно свързани с неговите градивни и възпитателни функции. В съдържателен аспект от древността до днес тези функции са включвали, макар и неясно обособени, два основни компонента: теоретичен, свързан с усвояването на знания, и практически, насочен към обогатяване на моториката.

В периода на утвърждаване на физическото възпитание като учебен предмет, неговото съдържание има предимно образователна и нравствено-възпитателна насоченост. Научните търсения през този период са свързани предимно с процеса на обучение и разработването на принципи и методи за подпомагане на училищната практика.

На базата на редица психологически изследвания в областта на вербалното обучение (С. Л. Рубинщейн, А. Р. Лурья, П. А. Галперин, А. Н. Леонтиев, А. А. Смирнов, Д. И. Запорожец, Г. Пирьов, Н. Чакъргов и др.), както и на известни постановки в теорията на двигателния навик (Н. А. Бернщейн, А. Ц. Пуни, П. Л. Рудик, П. К. Анохин) и утвърдени педагогически принципи, в учебните програми от 1964 г. е включено изискване, наред с усвояването на двигателни умения и навици, да се формират и знания (Н. Матеева, 1969 : 4).

С развитието на теоретичната мисъл и научно-изследователската дейност, физическото възпитание започва да се разглежда от многопосочен спектър с акцент върху биологично-градивното въздействие на този педагогически процес. Обръща се внимание на междупредметните връзки, които се търсят в биологичния цикъл предмети, във физико-математическия, в естетическия цикъл (Б. Пенева, 2002). Спортът навлиза широко в училищното физическо възпитание. Понятия

като висока моторна плътност, обем и интензивност на натоварването в урока стават едни от водещите показатели за неговото качество.

❖ Физическото възпитание в началното училище - съвременни аспекти в реализацията на образователните функции

От проучената литература и информация в Интернет, отразяващи съвременните тенденции в развитието на физическото възпитание в началното училище, прави впечатление, че целите и задачите на този процес имат **комплексно-развиващ характер** по отношение на детската личност. По същество основните задачи на физическото възпитание в началното училище са свързани най-вече с:

- ❖ осигуряване на хармонично психофизическо развитие на малките ученици;
- ❖ удовлетворяване на естествено-биологичната потребност на детския организъм от ежедневна двигателна активност;
- ❖ подпомагане процеса на комплексно-личностно развитие в областта на двигателната, интелектуалната, емоционалната и социално-поведенческата сфера;
- ❖ формиране на положително отношение към спортната дейност;
- ❖ реализиране на здравословен контакт с природата;
- ❖ **развитие на познавателните способности** чрез междупредметна интеграция с останалите предмети в училище (R. Decker, 1992; Ph. Morgan, S. Bourke, K. Thompson, 2001; A. Thomas, G. Stratton, 2003; K. Rees, 2005).

Въпреки добрата нормативна база и комплексно формулираните цели, на практика реализирането на този предмет в училище е твърде стеснено и не води до очакваните

резултати. Една от основните причини за този контраст според Д. Бетел (1994) е свързана с това, че в болшинството страни от Европа при реализацията на целите, задачите и съдържанието на физическото възпитание не достигат идеи и теория.

Според Ч. Коцев (2002) основният проблем на учебния процес по физическо възпитание и спорт във всички степени и етапи на образователната система е, че в него *липсва образователният елемент*, което придава на *обучението двигателно - репродуктивен характер*.

На практика *не се създават необходимите условия за формиране на спортна култура* сред младото поколение (А. Георгиев, 2006).

Подобни са вижданията и на Р. Русев, Ст. Иванов (2007), според които е налице *подценяване на урока по физическо възпитание в образователно отношение*.

Като подкрепа на изложените по-горе становища са и редица други изследвания, в които се обосновава необходимостта в учебния процес да се стимулира проявлението не само на двигателната, но и на познавателната активност на учениците.

Друг аспект на проблема се разглежда по посока на обема, съдържанието и преподаването на знания при обучението по физическо възпитание и спорт (М. Бъчваров, Й. Иванов, Б. Цолов, 2005; Й. Иванов, 2006). Базирайки се на своите изследвания, посочените автори са на мнение, че *физическото възпитание у нас днес е преди всичко физическо упражняване*. Като основна причина се изтъква фактът, че *преподаваните знания имат декларативен характер, тъй като не са обект на системен контрол*.

Посочените негативни моменти по отношение на образователната насоченост на физическото възпитание като педагогически процес и необходимостта учениците да усвояват целенасочени знания за ползата от двигателната активност повдигат въпроса за характера на обучението по този предмет и

насоките за повишаване на неговата ефективност. Една от тези насоки според нас е свързана с познавателната активност на учениците и възможностите за нейното стимулиране в учебно-възпитателния процес.

❖ Подходи за повишаване познавателната активност на учениците във физическото възпитание

Необходимостта от по-висока самостоятелност, съзнателност и активност на учещите се в процеса на обучението е била изтъкната от дидактиката още в самото начало на нейното възникване. Тя намира отражение в дидактическата система на Коменски, в педагогическите схващания на Русо, в учението на Песталоци, в идеите на Дистервег, в педагогическата система на Ушински.

Съвременното разбиране за активността на познавателната дейност на учениците в процеса на обучението се отличава с няколко важни особености:

✓ Съдържанието на познавателната дейност, предвидено за реализиране в учебните програми, все повече се свързва с личния опит на учениците и постиженията на науката и техниката;

✓ Активизирането на познавателната дейност на учениците се отличава с повишаване относителния дял на самостоятелно овладяване на знания от различни източници. Най-трайни и функционални са онези познания, които ученикът усвоява чрез собствени усилия;

✓ Активизирането на познавателната дейност на учениците се съпровожда със засилване ролята на учителя като ръководител и организатор на учебния процес, увеличаване на управленските му функции в сферата на обучението (М. Андреев, 1987).

Очевидно е, че при двигателното обучение е абсолютно необходимо да се проявява сензорно-моторната активност като условие за овладяване на практическите двигателни умения. Но

тази форма според нас не изчерпва разбирането за активност на ученика в процеса на обучение. ***Постигането на образователните цели изисква да се интегрира в едно двигателната с познавателната активност на обучаваните.***

Познавателната същност на учебния процес по физическо възпитание се осъществява с помощта на научната информация. Знанията, които учителят съобщава на учениците, им помагат да разберат предстоящата двигателна задача. Те оформят ориентировъчната основа на усвояваните двигателни действия (Н. Матеева, 1985).

Следователно една от основните задачи на познавателната дейност в учебния процес е да съдейства за съзнателното и осмислено усвояване на двигателните умения и навици.

Усвояването на определен обем от знания е база за формирането на познавателен интерес у учениците. На тази основа в процеса на обучението ученикът се превръща от обучавана в самообучаваща се система. Вместо механичното изпълнение и подражание се постига творческа съзнателна двигателна дейност (Ц. Белова, 1985). За постигането на тази цел е необходимо учениците да получават "не какво и да е познание, а личносто-ориентирано и мотивирано познание" (Св. Димитрова, 1999 :229). Това налага в учебния процес да се акцентира не само върху знанията за техническото изпълнение на упражненията, но и върху знания за резултата и ефекта в личностен план.

Познавателен интерес възниква и в процеса на непосредственото изпълняване на физическите упражнения. Опознавайки собствените си двигателни действия, ученикът опознава своето тяло, неговите функции и разнообразие от двигателни възможности, като се научава да ги ръководи и контролира с по-голяма резултатност. В тази връзка Н. Матеева (1985) отбелязва, че за формирането на познавателен интерес от

съществено значение е постановката на обучението. Човек с лекота овладява движенията както чрез подражание, така и чрез творческа дейност, но "... формирането на познавателен интерес е свързано с творческата дейност. Тя създава условия за творческа самостоятелност както при усвояване на новите знания, двигателни умения и навици, така и при използване на тези знания и умения в практиката" (Н. Матеева, 1985 : 68). Това, от своя страна, изисква знанията, които се дават на учениците, да служат като основа за създаване на *проблемна ситуация, творческо търсене и самоконтрол*, за да стане преподаденото елемент от двигателния опит на ученика.

В учебния процес по физическо възпитание се създават условия за овладяване както на знания от областта на физическото възпитание и спорта, така и на редица междупредметни знания, чрез които се повишава съзнателността и активността (познавателна, емоционална, волева) на учениците в процеса на двигателно упражняване.

Като обобщение можем да посочим, че за повишаване познавателната активност на учениците в обучението по физическото възпитание трябва да се създават предпоставки за :

- ***реализиране на междупредметна интеграция;***
- ***словесна комуникация учител-ученик;***
- ***самопознание в хода на двигателното упражняване;***
- ***самостоятелна работа в урока;***
- ***изграждане на навици за самоподготовка и самообразование;***
- ***използване на технически средства в обучението.***

Глава втора

Методологическа рамка на изследването

В съдържателен аспект тук са представени методологическите параметри на изследването, неговите организационни етапи и приложените изследователски методи.

Концепция, научен проблем и теза на изследването

Направеният задълбочен преглед на специализираната литература и електронните източници (глава първа), както и нашите предварителни проучвания на сегашната училищна практика по физическо възпитание в началното училище (представени подробно в трета глава на дисертацията) показваха, че физическото възпитание винаги е било част от системата за образование и възпитание на подрастващите, но същевременно ни дадоха основание да смятаме, че не са разкрити изцяло възможностите за реализиране на неговата образователна същност по отношение формирането на физическа (спортна) култура (грамотност) у учениците. В тази връзка посочените там факти и обстоятелства и техният анализ ни позволиха да разкрием очевидното **несъответствие между необходимостта от осъществяване на образователни функции в учебния процес по физическо възпитание, от една страна, и липсата на реални методически похвати и решения за тяхното реализиране в началното училище, от друга. Към решаването на този научно-методически проблем насочихме и нашите изследователски усилия, като предварително застъпихме ТЕЗАТА, че учебно-възпитателният процес по физическо възпитание в началното училище би бил значително по-ефективен и с по-голяма полза за бъдещото личностно развитие на учениците, ако се реализират комплексно и пълноценно неговите образователни функции.**

Обект, предмет и хипотеза на изследването

Анализът на фактологията в теоретичен и приложен аспект във връзка с проучваната от нас проблематика, както и ясно определеният по-горе научен проблем очертаха и **предметната област** на нашето изследване. Накратко тя може да се дефинира като ***изследване иманентната същност на образователните функции и разкриване възможностите за тяхната реализация в практиката на училищното физическо възпитание в началния етап на основната образователна степен.***

Така очертаваният ПРЕДМЕТ на изследването и необходимостта от пряката му връзка и съподчиненост с ОБЕКТА на изследването налага да формулираме като такъв физическото възпитание в началното училище като специфичен педагогически процес и неговите възможности за развитие познавателните способности на учениците чрез реализиране на образователните му функции.

Посочените по-горе методологически характеристики, както и цялостната концепция на изследването ни насочиха към формулирането и на следната работна **ХИПОТЕЗА** :

Допускаме, че дедуктивният подход към изследване на образователните функции на физическото възпитание в началното училище, както и разкриване на необходимите подходи, методически решения и комплексни възможности за тяхното реализиране в процеса на обучение ще допринесе не само за развитието на познавателните способности на учениците, но и за оптимизиране на учебно-възпитателния процес като цяло.

Цел и задачи на изследването

Очертаната по-горе предметна област на изследването предопредели необходимостта от **по-детайлно проучване,**

систематизиране и експериментирание на различни подходи и възможни методически решения за по-ефективна реализация на образователните функции на физическото възпитание в началното училище, което беше и основната ЦЕЛ на нашето изследване.

За постигането на така поставената цел са определени следните **ЗАДАЧИ**:

1. Проучване на проблема за образователните функции на физическото възпитание в началното училище, в литературата и интернет пространството.

а) да се разкрие същността и обхвата на образователните функции в началното училище;

б) да се разкрият предпоставките, които обуславят тяхното ефективно реализиране в учебния процес.

2. Да се разкрие състоянието на проблема в учебната практика върху основата на наблюдение и анкетиране на учители, експерти и ученици.

3. Да се формулират и апробират в практиката конкретни педагогически решения за реализирането на образователните функции на физическото възпитание в началното училище.

4. Да се проучи необходимостта от книга за ученика по предмета "Физическо възпитание и спорт".

Организация и методика на изследването

❖ Организация на изследването

Настоящото изследване проведехме в следните три **етапа**:

Първи етап - 2007-2008 година:

✚ проучване и анализиране на литературните източници и спортно-педагогическата практика във връзка с изследвания проблем;

✚ предварително проучване по изследваната проблематика чрез анкетиране на следните респонденти:

- преподаватели от Факултета по педагогика на ЮЗУ"Неофит Рилски" -Благоевград;
- учители по физическо възпитание от градовете Благоевград, Пловдив и Правец;
- ученици от начална училищна възраст (IV клас) от цитираните градове.

✚ уточняване и апробиране на методиката за изследване;

✚ уточняване на математико-статистическите методи за обработка на емпиричните данни.

Втори етап: от февруари 2009 г. до януари 2010 г. година се проведе едногодишен педагогически експеримент в две училища на Благоевград и снемане на данни за ефекта от прилаганата методика на работа.

Трети етап: 2010 г. – обработка на емпиричния материал и оформяне на дисертационния труд.

Контингент за реализиране на експерименталното изследване са ученици от началния етап на основната образователна степен от две училища в Благоевград – IX ОУ "Пейо Яворов и VII СОУ "Кузман Шапкарев".

Участници в експеримента са 120 ученици на 9-10-годишна възраст, разпределени в две контролни и две експериментални групи.

Основният експеримент се проведе през втория срок на учебната 2008-2009 година и първия срок на учебната 2009-2010 година. В реализацията на експеримента взеха участие двама учители от горепосочените училища, които са с висше спортно образование.

Методи на изследването

❖ Методи за теоретично изследване

1. Анализ на научно-методическата литература.
2. Контент-анализ на периодични педагогически издания и нормативни документи.

3. Компаративистки (сравнително-исторически) анализ.

❖ Методи за установяване на емпирични резултати

1. Педагогическо наблюдение на процеса по физическо възпитание и спорт в началното училище по отношение реализирането на неговите образователни функции.

2. Педагогически експеримент за установяване ефективността на предлагания модел за реализиране на образователните функции на физическото възпитание в началното училище.

3. Метод на експертната оценка.

4. Социологически методи – анкети.

5. Тестиране:

5.1. За нуждите на нашето изследване разработихме два писмени теста за проверка нивото на спортна грамотност на изследваните ученици, които включват въпроси, базирани върху учебното съдържание по предмета за съответния клас и Държавните образователни изисквания. Приложените тестове за проверка знанията на учениците по предмета „Физическо възпитание и спорт” в началното училище са авторска разработка, т.е. не са утвърдена методика. Поради тази причина и с цел осигуряване достоверността на получените резултати, тестовете са предварително апробирани в практиката за проверка на техните измерителни качества и ниво (коефициент) на надеждност. В таблица № 1 и № 2 са изложени основните измерителни характеристики на използваните тестове за спортна грамотност. Направеният количествен и качествен анализ на получените числови стойности за всяка тестова задача ни дава основание да заключим, че те отговарят на изискванията, залегнали в класическата теория на тестовете и моделите за измерване на постижения. От своя страна, коефициентите за надеждност и при двата теста са сравнително високи

(предварителен тест – 0,77, заключителен тест – 0,78), което гарантира точността на получените балове.

ОСНОВНИ ИЗМЕРИТЕЛНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРЕДВАРИТЕЛНИЯ ТЕСТ ЗА СПОРТНА ГРАМОТНОСТ

Таблица № 1

Задача №	Тип на задачата	Индекс на трудност	Тълкуване на коефициента на трудност	Коефициент на дискриминация	Тълкуване на дискриминацията	Коефициент на корелация с общия бал	Тълкуване на коефициента на корелация
	Задача с:						
1	Множествен избор	P= 40	Трудна	DP=80	Много добра	0,43	Умерена
2	Свободен отговор	P =52	Оптимална	DP=60	Много добра	0,60	Значителна
3	Множествен избор	P =55	Оптимална	DP=25	Средна	0,22	Слаба
4	Свободен отговор	P =52	Оптимална	DP=30	Средна	0,43	Умерена
5	Множествен избор	P =63	Оптимална	DP=30	Средна	0,51	Значителна
6	Съпоставяне	P =72	Лесна	DP=23	Средна	0,30	Слаба
7	Свободен отговор	P =50	Оптимална	DP=60	Много добра	0,36	Умерена
8	Свободен отговор	P =60	Оптимална	DP=40	Добра	0,41	Умерена
9	Свободен отговор	P =55	Оптимална	DP=60	Много добра	0,53	Значителна
10	Множествен избор	P =60	Оптимална	DP=80	Много добра	0,72	Голяма
11	Съпоставяне	P =75	Лесна	DP=35	Добра	0,38	Умерена
12	Съпоставяне	P =40	Трудна	DP=40	Добра	0,54	Значителна
13	Съпоставяне	P =65	Оптимална	DP=32	Добра	0,51	Значителна
14	Множествен избор	P =80	Лесна	DP=40	Добра	0,41	Умерена
15	Множествен избор	P =83	Лесна	DP=40	Добра	0,34	Умерена
16	Свободен отговор	P =45	Трудна	DP=80	Много добра	0,61	Значителна
17	Свободен отговор	P =70	Лесна	DP=30	Средна	0,43	Умерена
18	Свободен отговор	P =50	Оптимална	DP=40	Добра	0,40	Умерена
Средни стойности		57		46		0,45	

ОСНОВНИ ИЗМЕРИТЕЛНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ЗАКЛЮЧИТЕЛНИЯ ТЕСТ ЗА СПОРТНА ГРАМОТНОСТ

Таблица № 2

Задача №	Тип на задачата	Индекс на трудност	Тълкуване на коефициента на трудност	Коефициент на дискриминация	Тълкуване на дискриминацията	Коефициент на корелация с общия бал	Тълкуване на коефициента на корелация
	Задача с:						
1	Свободен отговор	P= 19	Много трудна	DP=75	Много добра	0,31	Умерена
2	Свободен отговор	P =58	Оптимална	DP=25	Много добра	0,25	Слаба
3	Множествен избор	P =65	Оптимална	DP=38	Добра	0,41	Умерена
4	Свободен отговор	P =41	Трудна	DP=44	Много добра	0,18	Слаба
5	Множествен избор	P =54	Оптимална	DP=75	Много добра	0,77	Голяма
6	Съпоставяне	P =65	Оптимална	DP=42	Много добра	0,58	Значителна
7	Свободен отговор	P =44	Трудна	DP=30	Средна	0,11	Слаба
8	Свободен отговор	P =31	Трудна	DP=30	Средна	0,12	Слаба
9	Свободен отговор	P =13	Много трудна	DP=50	Много добра	0,32	Умерена
10	Свободен отговор	P =63	Оптимална	DP=75	Много добра	0,60	Значителна
11	Множествен избор	P =40	Трудна	DP=58	Много добра	0,65	Значителна
12	Съпоставяне	P =67	Лесна	DP=33	Добра	0,32	Умерена
13	Съпоставяне	P =63	Оптимална	DP=38	Добра	0,44	Умерена
14	Съпоставяне	P =43	Трудна	DP=31	Добра	0,62	Значителна
15	Съпоставяне	P =18	Много трудна	DP=50	Много добра	0,32	Умерена
16	Съпоставяне	P =46	Трудна	DP=31	Добра	0,39	Умерена
17	Съпоставяне	P =45	Трудна	DP=45	Много добра	0,56	Значителна
18	Свободен отговор	P =59	Оптимална	DP=70	Много добра	0,68	Значителна
Средни стойности		45		47		0,42	

5.2. Двигателно тестиране за оценка техниката на изпълнение на основни двигателни умения от изучаваните спортове и степен на усвоеност на тяхната терминология. В съдържанието на теста са включени само изучавани от учениците двигателни действия, което проверихме чрез предварителна консултация със съответните учители. За правилността на техниката на изпълнение се съди по утвърдени в методиката критерии на базата на експертно оценяване.

6. Методика за изследване на умственото развитие на учениците (по Замбицявичене, 1996).

Към всеки тест е приложена и съответна скала за оценяване.

❖ **Математико-статистически методи:** вариационен и корелационен анализ, проверка на хипотези чрез параметрични и непараметрични методи, както и статистически методи за установяване измерителните качества на приложените в изследването тестове.

Глава трета

Иманентна същност и модел за реализиране на образователните функции

Параграф първи от тази част на разработката е посветен на резултатите от собствени констатиращи изследвания и анализа им с цел разкриване практическите аспекти на изследвания проблем.

Направеното предварително изследване по разглеждания проблем включва следните основни моменти:

- ✓ Проучване на периодичния педагогически печат;
- ✓ Проучване състоянието на проблема сред спортно-педагогическите среди;
- ✓ Проучване необходимостта от книга за ученика по предмета "Физическо възпитание и спорт";
- ✓ Разкриване отношението на учениците към предмета "Физическо възпитание и спорт";
- ✓ Проучване качеството на обучението по физическо възпитание в началното училище;
- ✓ Установяване нивото на крайния образователен резултат от обучението по физическо възпитание.

Обобщения от предварителното проучване

✓ Проблемът за образователните функции на физическото възпитание в началното училище и възможностите на този предмет да развива както двигателно, така и познавателно учениците, макар и дискуссионен, е сравнително малко изучаван в периодичния педагогически печат;

✓ Сред педагогическите среди липсва единно становище за ролята и мястото на отделните функции на физическото възпитание и тяхната важност за хармоничното развитие на детската личност;

✓ Проведеното изследване не потвърждава категорично нуждата от учебно помагало по предмета "Физическо възпитание и спорт" в началното училище, но същевременно не я и отхвърля. С цел обективизиране на преценката е редно идеята да се апробира експериментално в практиката и при положителни резултати да се приеме като възможност за реализиране образователните функции на физическото възпитание в началното училище;

✓ Същевременно малките учениците приемат с готовност идеята да имат книга по предмета "Физическо възпитание и спорт", което е предпоставка да се провери ефекта от нейното прилагане като помощно средство в практиката;

✓ По отношение нивото на спортна образованост на изследваните студенти, получените слаби резултати красноречиво подсказват, че е необходимо да се приложи системен подход, като се започне още от началния етап на основната образователна степен, за да се създаде база за надграждане в по-горните степени и етапи;

✓ На настоящия етап образователните функции на физическото възпитание в началното училище се характеризират със стеснен обхват както по отношение на тяхната практическа реализация, така и по отношение на контрола върху постиганите резултати.

Вторият параграф от глава трета представя **идейна концепция на модела** за реализиране на образователните функции и получените от неговото прилагане резултати.

Водещи за идейната основа на модела са съвременните концепции в образователната система по отношение поставянето на детето и ученика в центъра на образователния процес, както и идеите за хуманистичния и холистичния подход в образованието.

На базата на направения от нас дедуктивен анализ по отношение на изследвания проблем констатирахме, че

физическото възпитание, като педагогически процес, чрез своя комплексно-интегративен характер може да съдейства както за двигателното, така и за познавателното развитие на учениците и като резултат постигане на хармонично личностно изграждане.

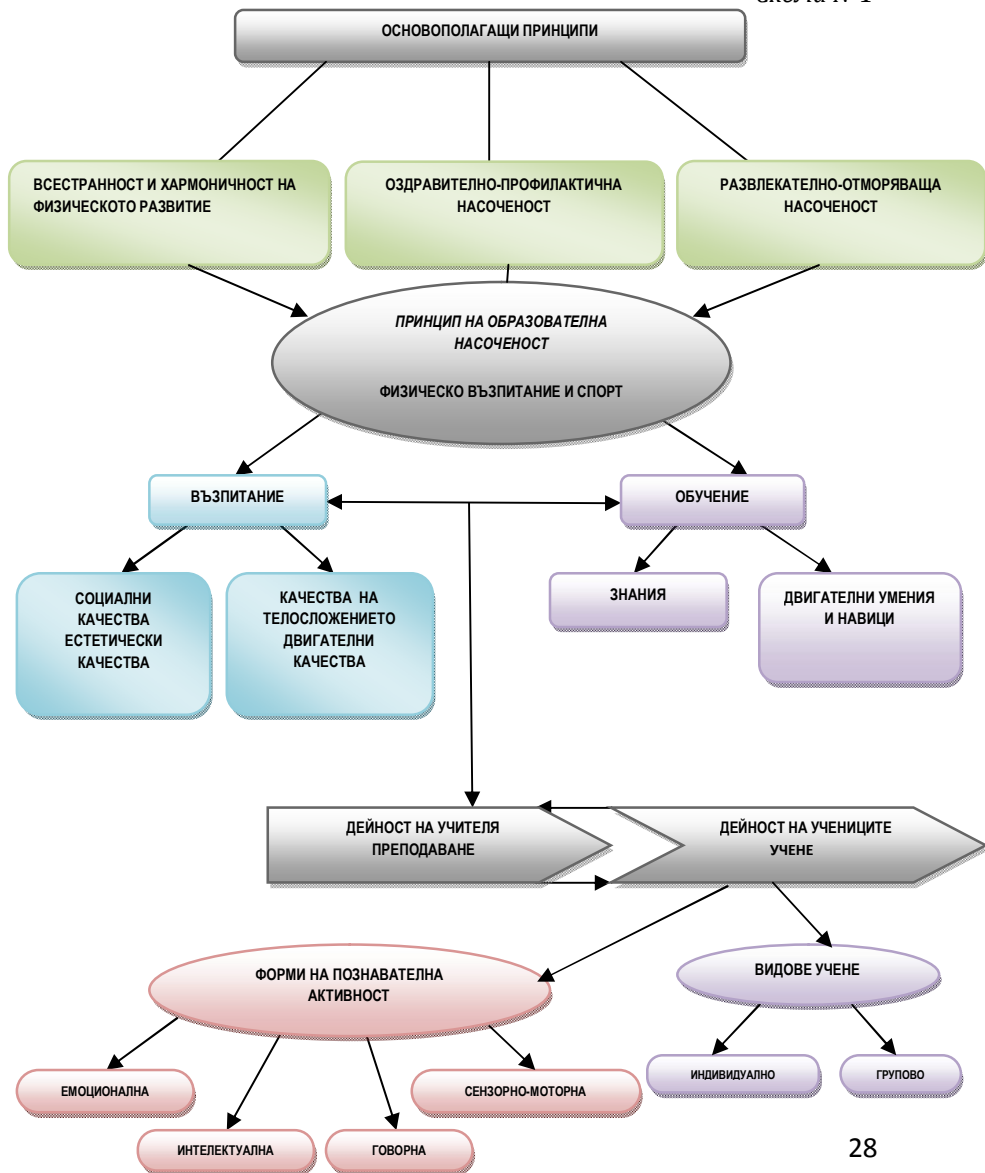
На тази основа смятаме, че към общите принципи на физическото възпитание като организиран и целенасочен процес трябва да се прибави още един свързан с неговата *образователна насоченост* (схема №1). Основание за това намираме в ДООИ и необходимостта от формиране на спортна образованост у учениците, което несъмнено изисква учебният процес по физическо възпитание да има подчертано образователна насоченост. Освен това, оказвайки положително въздействие върху физическото, емоционалното и здравословното състояние на учениците, физическото възпитание допринася и за тяхното познавателно развитие чрез усвояваните в процеса на обучение знания.

На базата на вече посоченото взаимодействие и взаимно допълване между отделните функции на физическото възпитание, ние изградихме теоретико-приложен модел за реализиране на неговите образователните функции в началното училище, който е насочен към стимулиране на познавателната активност на учениците и трайно усвояване на знания (схема №2). В съдържателен аспект моделът включва два компонента: теоретичен, свързан с усвояването на знания - общи, специални и междупредметни, и практически, свързан с овладяването на двигателни умения и навици.

Нашите усилия в учебния процес бяха преимуществено насочени към теоретичния компонент, тъй като знанията са база за изграждане на двигателни умения и навици.

Процесуална блок-схема, изразяваща комплексната същност и въздействие на физическото възпитание като педагогически процес

Схема №1

Другата важна роля на знанията е, че те стимулират познавателния интерес на учениците. В модела са включени както застъпените в учебната програма знания, така и допълнителни, свързани с историята на спорта (схема №3).

Основните методи и подходи, включени в експерименталния модел са :

Вербални методи – основно беседи от типа «съобщаващи» и «евристични», които се провеждат в началото на урока;

Визуални методи - мултимедийни презентации, изготвяни с помощта на учениците, даването на **помощни писмени средства**.

Междупредметна интеграция – основно с предметите „Математика“, „Рисуване“, „Човекът и природата“.

Проблемно обучение - като утвърден подход за стимулиране познавателната активност на учениците.

Самостоятелна работа в урока – тъй като най-трайни и функционални са онези познания, които ученикът усвоява чрез собствени усилия.

С приложените от нас модели целяхме да съдействаме за постигането на начална спортна грамотност (НСГ) като съвкупност от знания и умения (схема №4).

Фиг. 2 Модел за реализиране на образователните функции

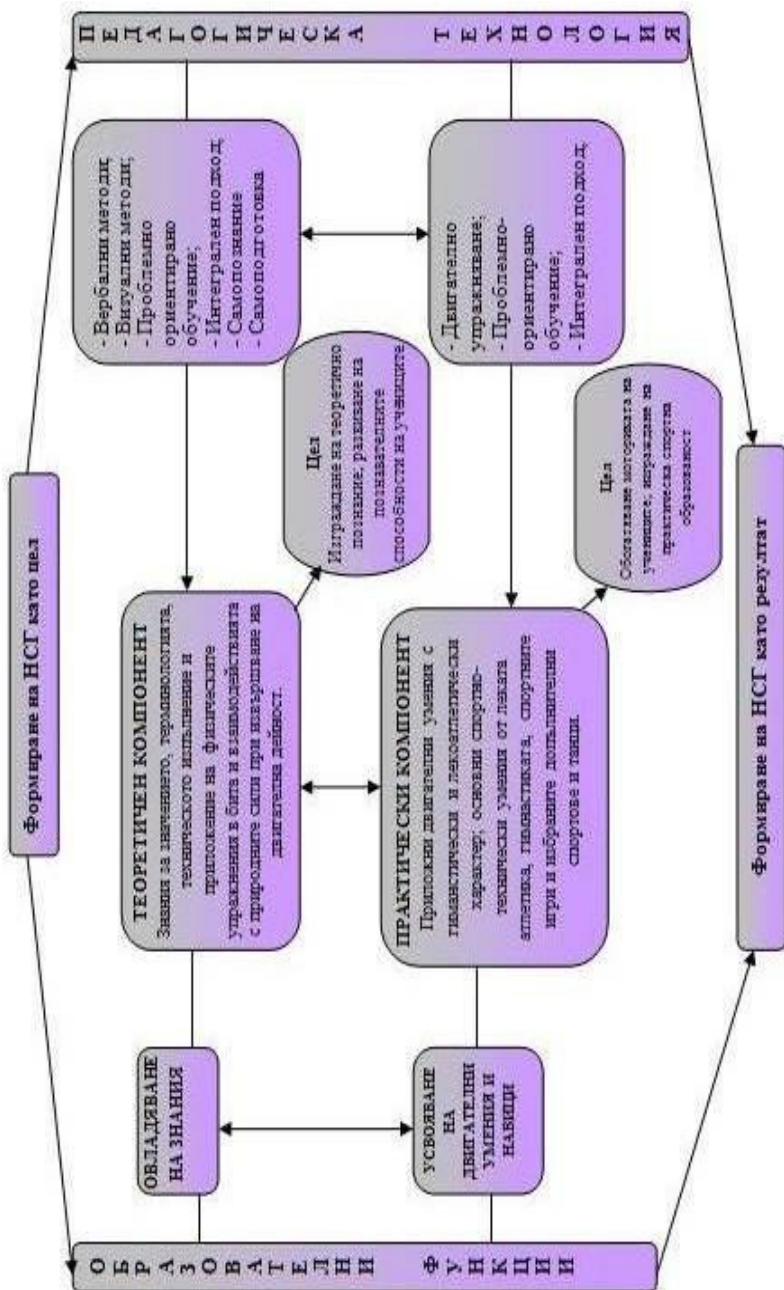
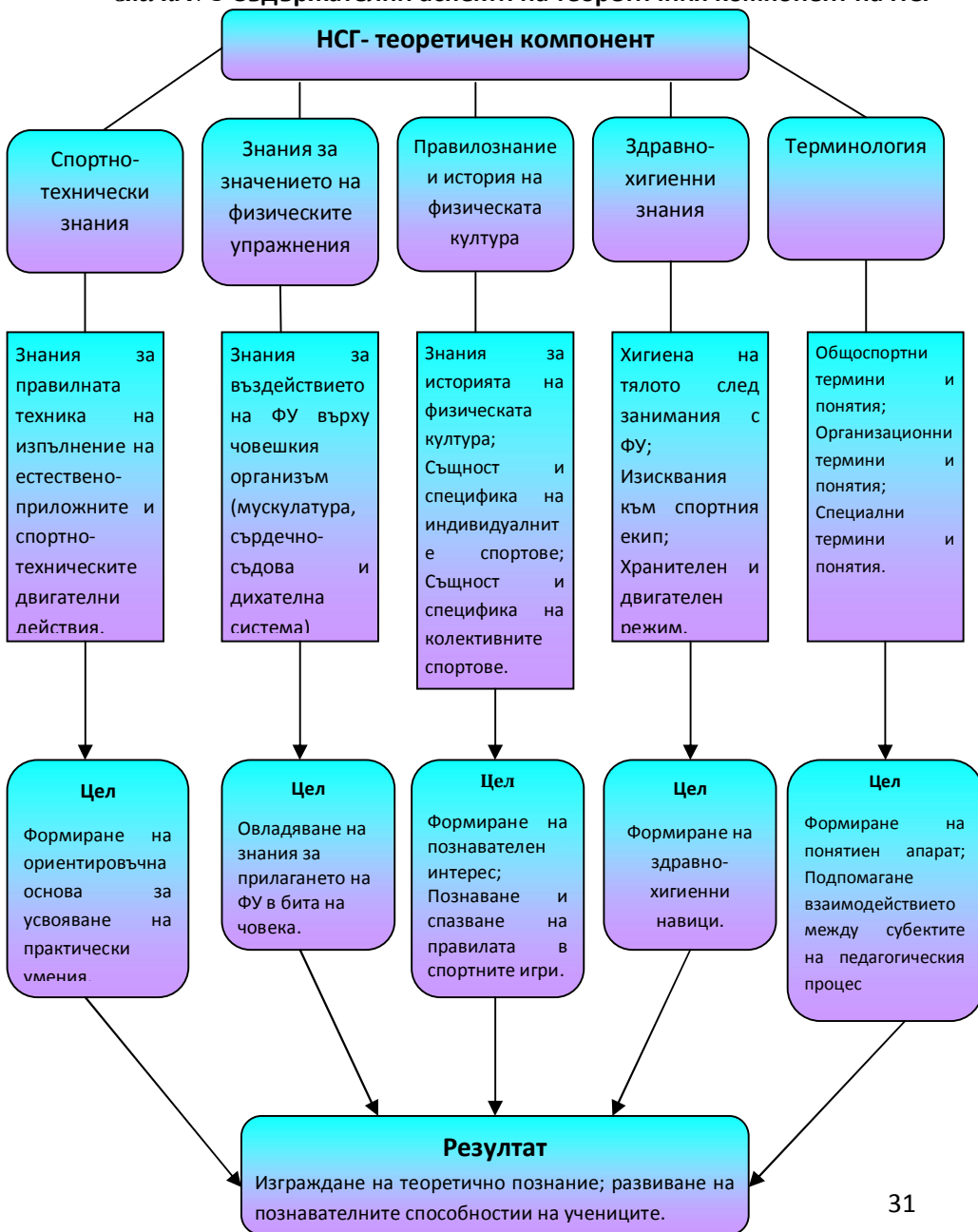
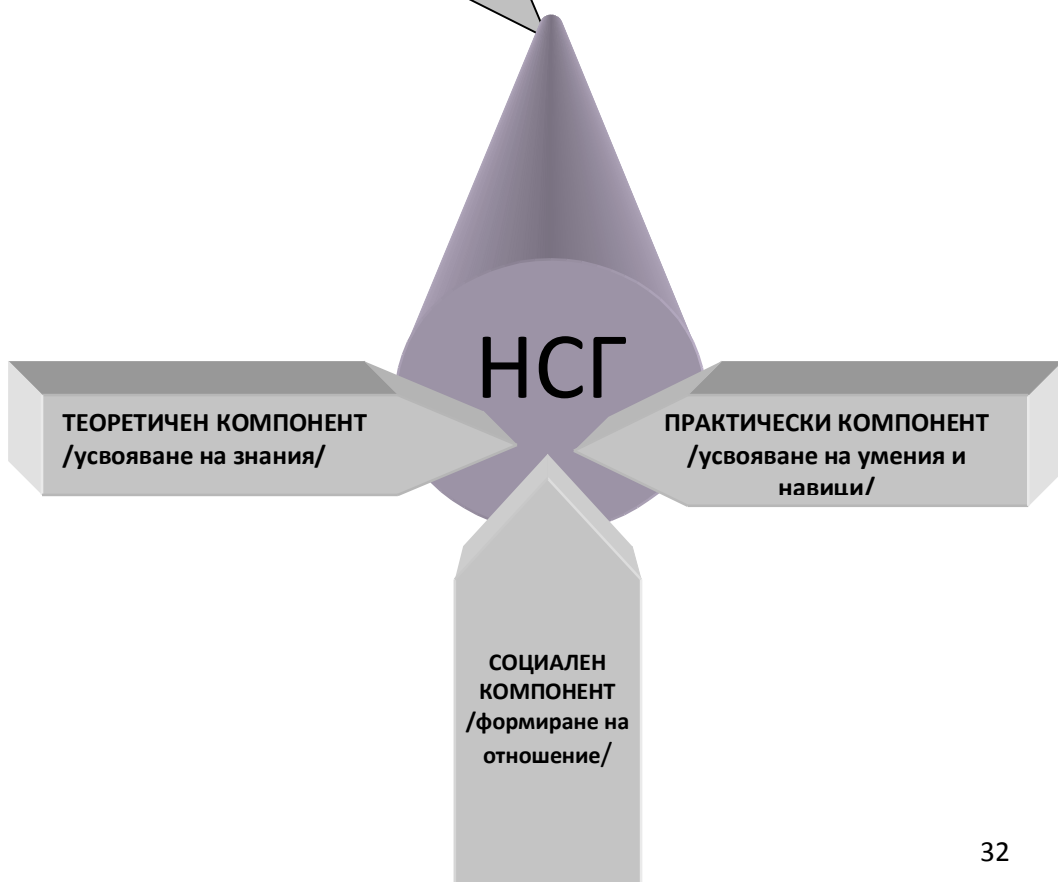

Схема №3 Съдържателни аспекти на теоретичния компонент на НСГ

Схема №4 Съдържателни компоненти на началната спортна грамотност

Чрез усвояването на теоретични знания (реализиране на теоретичния компонент на НСГ) се формира ориентировъчна основа за усвояване на двигателни умения и навици, т.е създават се условия за реализиране на практическия компонент на НСГ. От своя страна, реализирането на тези два взаимосвързани компонента води до постигането на социално значими резултати, свързани с изграждането на положително отношение към СПОРТА и двигателната активност в живота на човека.

Резултати от контролен и констатиращ етап

Сравненият анализ е направен само между контролните и експерименталните групи в отделните училища поради факта, че още при предварителното (констатиращо) изследване бяха установени статистически значими разлики по някои от изследваните показатели между учениците от ЕГ1/ЕГ2 и КГ1/КГ2. Резултатите от вариационната обработка на емпиричните данни при констатиращото изследване са приложени в таблици с номера от 3 до 6.

Резултати в началото на експеримента ЕГ 1 Таблица № 3

Показатели	Бр.	$\bar{x}$	S	Mx	V
Спортна грамотност	41	19	2,86	0,44	14,81
Двигателни умения	41	27	1,64	0,26	6
Умствено развитие	41	29	4,62	0,72	16,21

Резултати в началото на експеримента КГ 1 Таблица № 4

Показатели	Бр.	$\bar{x}$	S	Mx	V
Спортна грамотност	42	20	2,94	0,44	15,07
Двигателни умения	42	28	1,38	0,21	4,96
Умствено развитие	42	28	5,93	0,91	21,2

Резултати в началото на експеримента ЕГ 2 Таблица № 5

Показатели	Бр.	$\bar{x}$	S	Mx	V
Спортна грамотност	18	14	4,37	1	30,64
Двигателни умения	18	27	1,48	0,34	5,46
Умствено развитие	18	21	5,95	1,36	28,59

Резултати в началото на експеримента КГ 2   Таблица № 6

Показатели	Бр.	$\bar{x}$	S	Mx	V
Спортна грамотност	18	13	3,63	0,85	26,09
Двигателни умения	18	28	1,5	0,36	5,44
Умствено развитие	18	21	4,59	1,08	22,39

От данните става видно, че по показателя *ниво на двигателни умения* наблюдаваните извадки са достатъчно еднородни, тъй като коефициентът на вариация е под 10%. По отношение на другите два показателя получените стойности говорят за значително по-високо ниво на разсейване, т.е. по-висока степен на вариативност.

За определяне нормалността на разпределението в извадките използвахме критерия на Шапиро, където при $W_{emp} > W_t$ H_0 се приема за вярна, т.е. извадката е направена от нормално разпределена генерална съвкупност.

Нормалност на разпределението

Таблица № 7

ПОКАЗАТЕЛИ	W_{emp}	$W_{0,05}$
	ЕГ1	КГ1
Ниво на спортна грамотност	0,944	0,967
Ниво на умствено развитие	0,954	0,963
Ниво на двигателни умения	0,949	0,965
Таблична стойност $W_{0,05} =$	0,941	0,942

От таблица № 7 се вижда, че емпиричните стойности на W (W_{emp}) и по трите изследвани показатели при ЕГ1 и КГ1 са по-големи от критическата таблична стойност на W при степен на значимост $\alpha = 0,05$ ($W_{0,05}$). На тази основа приемаме, че разпределението е нормално. Това ни дава основание при проверката за наличие на

статистически значими различия относно изследваните показатели при ЕГ 1 и КГ 1 да използваме t-критерия на Стюдънт за зависими и независими извадки, при който ако $t_{emp} > t_{0,05}$ H_0 се отхвърля и се приема за вярна H_1 , според която разликата между емпиричните средни стойности е значима.

Нормалност на разпределението

Таблица № 8

ПОКАЗАТЕЛИ	W_{emp}	W_{emp}
	ЕГ2	КГ2
Ниво на спортна грамотност	0,878	0,892
Ниво на умствено развитие	0,877	0,879
Ниво на двигателни умения	0,887	0,875
Таблична стойност $W_{0,05} =$	0,897	0,901

При ЕГ2 и КГ2 по изследваните от нас показатели, установеното разпределение е различно от нормалното, поради което за обработка на емпиричните данни сме приложили непараметричните статистически методи: X-критерий на Ван дер Варден за независими извадки, при който ако $X_{emp} < X_{\alpha}$ няма основание да се отхвърли H_0 ; и T - критерий на Уилкоксън за зависими извадки, където ако $T_{emp} \leq T_{\alpha}$ нулевата хипотеза трябва да бъде отхвърлена като неправдоподобна.

Ниво на спортна грамотност- резултати

Получените данни са основание да заключим, че на констатиращия етап нивото на спортна грамотност при учениците от ЕГ1 и КГ1, както и при тези от ЕГ2 и КГ2 е относително еднакво, което се твърди от сравняването на t_{emp} с $t_{0,05}$ и X_{emp} с X_{α} (табл. № 9). Това означава, че учениците в сравняваните извадки са приблизително на едно ниво по степен на усвоени знания по предмета "Физическо възпитание и спорт.

Таблица № 9

t-критерий на Стюдънт за независими извадки / X – критерий на Ван Дер Варден				
констатиращ етап спортна грамотност				
	КГ ₁ - ЕГ ₁		КГ ₂ - ЕГ ₂	
Средно аритметична	20	19	13	14
Наблюдения	42	41	18	19
Степен на свобода	81		-	
t - емпирична стойност /t _{emp} /	0.30		-	
t - теоретична стойност /t _α /	1.99		-	
X _{emp}			3.2	
X _{0,05}			5.5	

Фиг. № 1

От резултатите се вижда, че по среден бал от теста за спортна грамотност ЕК1 и КГ1 попадат в диапазона средно ниво на знания по предмета "Физическо възпитание и спорт", което потвърждава нашата теза, че на този етап в процеса на двигателно обучение не се отделя достатъчно време за тяхното системно усвояване (фиг. № 1).

Тази тенденция става още по-ярко изразена при ЕК2 и КГ2, където преобладава броят на учениците със слабо ниво на спортна грамотност. Можем да кажем също, че в нито една от групите не се наблюдават ученици с отлично ниво на знания по физическо възпитание и спорт. От друга страна, за степента на усвоеност на теоретичните знания може да съдим и по достигнатото равнище от максималния бал, определен за всяка тематична група въпроси от предварителния тест за спортна грамотност (табл. № 10)

Степен на усвоеност на теоретичните знания

(констатиращ етап)

Таблица № 10

ТЕМАТИЧНИ ГРУПИ ВЪПРОСИ Задачи, свързани с:	% от max бал			
	ЕК1	КГ1	ЕК2	КГ2
Разбиране значението на основни спортни понятия.	47%	46%	41%	40%
Здравно-хигиенни знания.	48%	47%	43%	44%
Познаване на основни спортни уреди, съоръжения, дейности и спортисти.	49%	48%	36%	34%
Познаване на упражнения от основните спортове и тяхната терминология.	56%	55%	40%	42%
Познаване на видове строй и основни положения на тялото.	58%	56%	49%	51%
Познаване въздействието на физическите упражнения върху човешкия организъм.	59%	58%	47%	46%

Въз основа на данните от предварителния тест може да очертаем следните основни момента:

✓ Резултатите показват, че е налице едно механично заучаване на някои от основните понятия като "физическо възпитание", "спорт", "физическо упражнение", с които се борави в учебния процес по предмета. С цел интензификацията и интелектуализацията на учебно-възпитателния процес е необходимо тези понятия да бъдат смислово разтълкувани, разбрани и усвоени от учениците;

✓ Не са добре разбрани застъпените в учебното съдържание здравно-хигиенни знания, чието осмисляне ще доведе до формирането им в навици;

✓ Наблюдават се пропуски по отношение на терминологията, свързани с изучаваните спортно-технически двигателни действия;

✓ Положителен е фактът, че значителна част от изследваните ученици знаят за въздействието на физическите упражнения върху опорно-двигателния апарат на човека;

✓ Знанията, свързани с изучаваните строеви упражнения, не са овладени съобразно очакваните резултати на ниво учебна програма. Тяхното усвояване е предпоставка за по-добрата организация и провеждане на урока по физическо възпитание.

Таблица №11

t-критерий на Стюдънт за независими извадки/ X - критерий на Ван Дер Варден				
Първи контролен етап спортна грамотност				
	<i>КГ₁ - ЕГ₁</i>		<i>КГ₂ - ЕГ₂</i>	
Средно аритметична	20	22	15	18
Наблюдения	42	41	18	19
Степен на свобода	81			
t - емпирична стойност / <i>t_{emp}</i> /	2.06			
t – теоретична стойност / <i>t_α</i> /	1.99			
<i>X_{emp}</i>			5.54	
<i>X_{0,05}</i>			5.5	

По отношение формирането на спортна грамотност можем да приемем, че проведената експериментална работа е успешна, за което свидетелстват и постигнатите от нас практически резултати. Изследването показва, че във всички експериментални групи се наблюдава статистически значим прираст в нивото на спортна грамотност (табл. №11). В тази връзка трябва да отбележим, че е

налице и трайност по отношение на усвоените знания, тъй като самият педагогически експеримент е заложен през летния срок на учебната 2008-2009 година, а първото контролно измерване се проведе в началото на зимния срок за учебната 2009-2010 година, т.е. след лятната ваканция на учениците (табл. № 12). Както се вижда от таблицата, прирастът в нивото на спортна грамотност при ЕГ1 и ЕГ2 е значим, което същевременно е показател за формиращото въздействие на приложения от нас модел спрямо трайното осмислено усвояване на знания в учебния процес. От своя страна, трайно усвоените знания са предпоставка за овладяване на нови такива и стимулиране на познавателната активност. Знанията формират ориентировъчната основа при двигателното обучение и в този смисъл те са важен съставен компонент на образователния процес по предмета „Физическо възпитание и спорт”. Както казва А. Гешев „най-важното на всеки предмет са знанията”, а в урока по физическо възпитание се създават редица условия за усвояване на разнообразни знания. Наред с всичко останало, знанията подпомагат по-ефективното протичане на двигателната дейност на ученика, като го подтикват към активна творческа самостоятелност.

Таблица № 12

t - критерий на Стюдънт за зависими извадки/ T - критерий на Уилкоксън				
констатиращ - първи контролен етап спортна грамотност				
	<i>ЕГ₁ - ЕГ₁</i>		<i>ЕГ₂ - ЕГ₂</i>	
Средно аритметична	19	22	14	18
Наблюдения	41	41	19	19
Степен на свобода	40			
T - емпирична стойност / <i>t_{emp}</i> /	3.80			
T - теоретична стойност / <i>t_α</i> /	2.02			
<i>T_{emp}</i>			32	
<i>T_α</i>			47	

Статистически значим прираст в нивото на спортна грамотност на учениците от КГ1 и КГ2 не се наблюдава между констатиращото и контролното измерване (табл. № 13).

Таблица № 13

t - критерий на Стюдънт за зависими извадки /T- критерий на Уилкоксън				
констатиращ - първи контролен етап спортна грамотност				
	КГ₁ - КГ₁		КГ₂ - КГ₂	
Средно аритметична	19	20	14	15
Наблюдения	42	42	18	18
Степен на свобода	41			
T - емпирична стойност /t _{emp} /	1.56			
T - теоретична стойност /t _α /	2.02			
T_{emp}			43	
T_{α}			41	

Степен на усвоеност на теоретичните знания

(първи контролен етап)

Таблица № 14

ТЕМАТИЧНИ ГРУПИ ВЪПРОСИ Задачи, свързани с:	% от max бал			
	ЕГ1	КГ1	ЕГ2	КГ2
Разбиране значението на основни спортни понятия.	56%	47%	51%	42%
Здравно-хигиенни знания.	68%	50%	53%	46%
Познаване на основни спортни уреди, съоръжения, дейности и спортисти.	61%	51%	55%	44%
Познаване на упражнения от основните спортове и тяхната терминология.	69%	55%	57%	46%
Познаване на видове строй и основни положения на тялото.	72%	59%	61%	53%
Познаване въздействието на физическите упражнения върху човешкия организъм.	69%	58%	57%	46%

Данните от първото контролно измерване показват също така, че, при учениците от ЕГ1 и ЕГ2 в сравнение с тези от контролните групи е налице по-висока степен на усвоеност на всички тематични групи знания, заложиени в учебния процес по предмета. Най-висок процент от максималния бал е постигнат при въпросите, свързани с познаване на видовете строй и основните положения на тялото (табл. № 14).

Таблица № 15

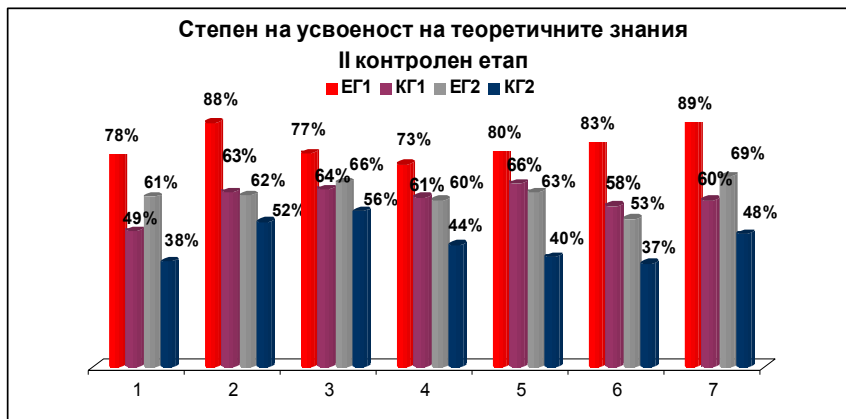
t-критерий на Стюдънт за независими извадки / X - критерий на Ван Дер Варден				
Втори контролен етап спортна грамотност				
	КГ ₁ - ЕГ ₁		КГ ₂ - ЕГ ₂	
Средно аритметична	26	34	19	26
Наблюдения	41	40	18	19
Степен на свобода	79			
t - емпирична стойност /t _{emp} /	7.31			
t - теоретична стойност /t _α /	2.00			
χ_{emp}	-		6.99	
$\chi_{0,05}$	-		5.5	

Фиг. № 2

В последния контролен етап на изследването (табл. № 15) се вижда, че разликата в нивото на спортна грамотност между експерименталните и контролните групи е по-голяма от тази при първото отчитане, което до известна степен се дължи на факта, че в IV клас давахме на учениците и помощни писмени средства, като осъществявахме контрол върху тяхното ползване. Резултатите, представени на фиг. № 2 показват, че при ЕГ1 и ЕГ2 вече се наблюдават ученици с много добро и дори отлично ниво на знания по предмета „Физическо възпитание и спорт”. Включването на писмени материали като помощно средство според нас е оказало допълнително формиращо влияние върху степента на усвоеност на включените в учебното съдържание теоретични знания (фиг. № 3).

Фиг. № 3

1	Задачи, свързани с: разбиране значението на основни спортни понятия.
2	Познаване въздействието на физическите упражнения върху човешкия организъм.
3	Здравно-хигиенни знания.
4	Познаване на основни спортни уреди, съоръжения, дейности и спортисти.
5	Познаване на упражнения от основните спортове и тяхната терминология.
6	Правилознание.
7	Познаване на видове строй и основни положения на тялото.

Ниво на двигателни умения – резултати

Таблица № 16

t-критерий на Стюдънт за независими извадки				
констатиращ – контролен етап на равнище на двигателни умения				
	$KГ_1 - EГ_1$		$KГ_1 - EГ_1$	
Средно аритметична	28	27	33	31
Наблюдения	42	41	42	41
Степен на свобода	81		81	
t - емпирична стойност / t_{emp} /	1.32		1.43	
t – теоретична стойност / t_{α} /	1.99		1.99	

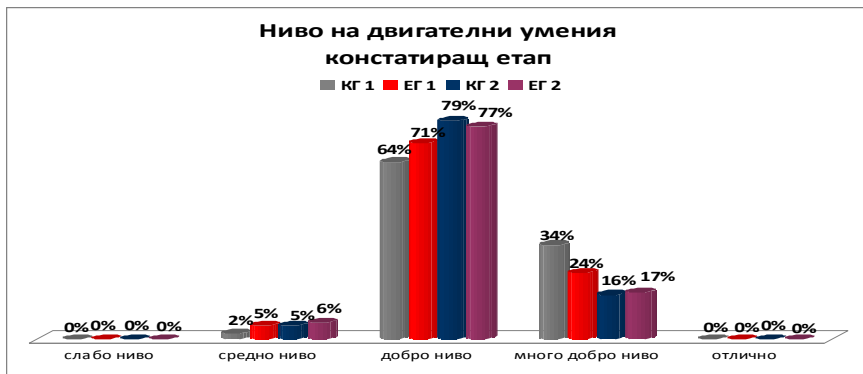
Таблица № 17

t-критерий на Стюдънт за независими извадки/ X - критерий на Ван Дер Ванден				
Констатиращ – контролен етап на равнище на двигателни умения				
	$KГ_2 - EГ_2$		$KГ_2 - EГ_2$	
Средно аритметична	28	27	32	31
Наблюдения	18	19	18	19
Степен на свобода				
χ_{emp}	2.1		3.2	
χ_{α}	5.5		5.5	

От получените данни се вижда, че по отношение на двигателните умения и навици приложеният модел не е оказал силно формиращо влияние. В този смисъл трябва да отбележим, че нашата методика на работа бе приоритетно насочена към усвояването на знания, тъй като на съвременния етап този компонент изостава в обучението по предмета. Освен това методиката за обучение в двигателни умения и навици е достатъчно добре изследвана и ние не сме имали за цел да променяме постановката на обучението откъм двигателната дейност, а само в частта ѝ, свързана с познавателната активност на учениците и възможностите на този предмет да образова учениците.

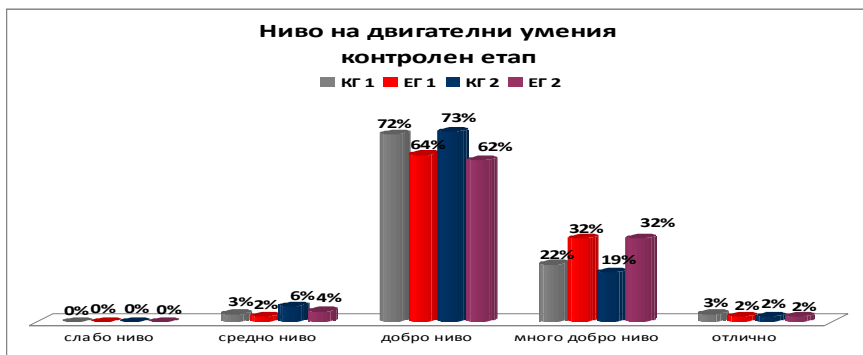
Във връзка с качествена оценка на нивото на двигателните умения, при контролните и експерименталните групи установихме, че повечето от изследваните ученици попадат в диапазона „добро ниво“, което контрастира със сравнително по-ниското равнище на техните знания (фиг. № 4).

Фиг. № 4

Същевременно на контролния етап при ЕГ1 и ЕГ2 се наблюдава по-голям процент ученици с много добро ниво на двигателни умения в сравнение с контролните групи. Този резултат отдаваме на факта, че с използвания от нас двигателен тест се проверява не само техниката на изпълнение на двигателните действия, но и усвоеността на тяхната терминология.

Фиг. № 5

Ниво на умствено развитие – резултат

Таблица № 18

t-критерий на Стюдънт за независими извадки				
констатиращ – контролен етап на равнище на умствено развитие				
	КГ₁ – ЕГ₁		КГ₁ – ЕГ₁	
Средно аритметична	28	29	29	32
Наблюдения	42	41	42	41
Степен на свобода	81		81	
t - емпирична стойност /t _{emp} /	0.39		2.21	
t - теоретична стойност /t _α /	1,99		1,99	

Таблица № 19

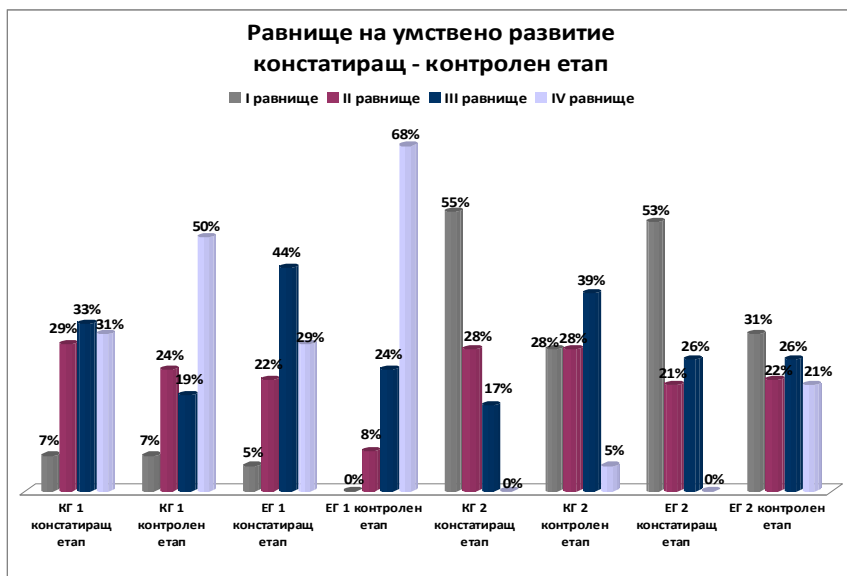
t-критерий на Стюдънт за независими извадки / X - критерий на Ван Дер Варден				
констатиращ – контролен етап на равнище на умствено развитие				
	КГ₂ – ЕГ₂		КГ₂ – ЕГ₂	
Средно аритметична	21	21	24	25
Наблюдения	18	19	18	19
Степен на свобода	-	-	-	-
X_{emp}	1.2		3.4	
X_{α}	5.5		5.5	

Представените резултати показват, че по отношение на показателя „ниво на умственото развитие“ в началото на експеримента няма статистически значима разлика между изследваните групи в отделните училища.

На контролния етап е настъпила значима промяна само между ЕГ1 и КГ1, докато при ЕГ2 и КГ2 такава не се наблюдава. Причините за това си обясняваме с факта, че в двете училища контингентът на учениците е доста различен. Също така учениците от ЕГ1 имат по-високи оценки по общообразователните предмети в сравнение с тези

от ЕГ2, което несъмнено е повлияло върху нивото на постигнатите по този показател крайни резултати.

Фиг. № 6

Като обобщение може да кажем, че нашата методика на работа, насочена предимно към стимулиране на познавателната активност на учениците и обогатяване на техните познания, е допринесла и в известна степен за развитие и на някои когнитивни процеси (фиг. № 6). Казано с други думи, получените резултати потвърждават нашата теза, че за физическото възпитание е присъщо наред с умения, да дава и знания на учениците, които са база за изграждане на нови такива. От всичко изложено по-горе може да затвърдим становището за многофункционалната същност на физическото възпитание.

В заключение ще добавим, че разглежданият от нас проблем представлява сериозен резерв за усъвършенстване на учебно-възпитателния процес и за реализиране на неговата комплексно-интегративна същност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ОБОБЩЕНИ ИЗВОДИ

Извършената историко-хронологическа справка за мястото на образователните функции в теорията и практиката на физическото възпитание дава основание да отбележим, че те са били винаги неразривно свързани с останалите негови функции - двигателно-развиващи, развлекателно-отморяващи, здравно-профилактични, възпитателни и комуникативни.

В съдържателен аспект от древността до днес тези функции, макар и неясно формулирани, притежават два основни компонента: единият може да определим като теоретичен, свързан с усвояването на знания, а другият - като практически, насочен към обогатяване на моториката.

Направеното от нас проучване показва, че за пълноценното реализиране на образователния и възпитателния характер на обучението по физическо възпитание е необходимо да се стимулира активната познавателна дейност на обучаваните. Можем да отбележим, че ефективността на обучението по физическо възпитание зависи не само от подбора на средствата, методите и подходите от преподавателя, но и от постановката на обучението. За постигането на ефективни резултати от обучението е необходимо в учебния процес по физическо възпитание да се интегрират в едно двигателната с познавателната активност на учениците. Освен това е видно, че знанията формират ориентировъчната основа на усвояваните двигателни действия. Различните категории знания в учебния процес са взаимосвързани и взаимообусловени.

Проучването показва също така, че степента на самостоятелно участие в двигателната дейност зависи от нивото на познавателната активност, т.е. от обема и качеството на получените знания. В учебния процес по физическо възпитание се създават редица условия за даване на разнообразни знания: общи, специални, вътрешнопредметни и междупредметни, които са основа за

стимулиране на познавателната активност на учениците и развитие на техните познавателни способности.

Можем да обобщим, че в хода на обучението учениците усвояват знания чрез: *реализирането на междупредметна интеграция; словесната комуникация учител-ученик; самопознание в хода на двигателното упражняване; самостоятелната работа в урока; създаване на навици за самоподготовка и самообразование; използване на технически средства в обучението.*

Установихме още, че включването на новите информационни технологии в учебния процес по физическо възпитание, както и даване на целенасочени писмени помощни средства, оказва положителен ефект върху постигнатите образователни резултати. В тази връзка смятаме, че за физическото възпитание като педагогически процес е *иманентно* присъщо, наред с формирането на двигателни умения и навици, развитието на двигателни способности и др., да дава и **знания** (теоретични и практико-приложни) на учениците като основа за развитие на техните комплексни личностни способности (основно двигателни и познавателни).

Обобщавайки, в заключение ще отбележим, че проведенният педагогически експеримент и получените от него резултати потвърдиха предварителните наши очаквания, формулирани от нас в заявените цел, задачи и работна хипотеза на изследването.

В контекста на гореказаното можем да направим следните важни изводи (в теоретичен и методико-приложен план):

1. Предварителното проучване (констатиращият експеримент) показва, че нивото на знания на учениците в областта на физическото възпитание, разглеждано като явление, дейност и педагогически процес, не съответства на равнището на формираните у тях двигателни умения и навици.

2. Резултатите от изследванията убедително показаха, че обучението в знания трябва да се планира за всеки урок, с цел

интегриране на двигателната с познавателната дейност на учениците.

3. Целенасочената работа за усвояване на специфични знания в заниманията по физическо възпитание стимулира познавателната активност на учениците и съдейства за оптимизиране като цяло на учебно-възпитателния процес.

4. В основата на методиката за усвояване на знания в уроците по физическо възпитание трябва да стои не само тяхното системно съобщаване от страна на учителя, но и използването на евристични похвати, които да предизвикат познавателен интерес у учениците.

5. Компетентното ръководство на познавателната дейност на учениците изисква учителят да познава и прилага възможностите за интелектуализация на учебния процес съобразно възрастовите и индивидуалните способности на обучаваните.

6. Чрез интегриране на двигателната с познавателната дейност на учениците се създават условия за реализиране на психомоторен, афективен и когнитивен тип познание.

7. Теоретичното проучване на проблема за образователните функции на физическото възпитание в началното училище показва, че на този етап той представлява съществен резерв за усъвършенстване на учебния процес по физическо възпитание.

Приноси

1. Въз основа на задълбочен теоретичен анализ са разкрити състоянието и тенденциите в развитието на съвременното начално училищно физическо възпитание както у нас, така и в редица европейски страни.

2. Обособена е необходимостта от издигане образователния статут на физическото възпитание като учебен предмет с възможности да обучава, възпитава, развива.

3. Разработен и апробиран е експериментален модел за усвояване на специфични знания в уроците по физическо възпитание и стимулиране познавателната активност на учениците.

4. Представеният експериментален модел съчетава в себе си единството между теорията и практиката, което придава цялостност и завършеност на всеки учебен процес.

5. Очертани са идеи и практически възможности за по-ефективно реализиране на образователните функции на физическото възпитание в началното училище като предпоставка за формиране на начална спортна грамотност.

6. На базата на дедуктивно-логическия анализ са диференцирани съдържателните компоненти на понятието „спортна образование“.

7. Апробирани са в практиката дидактически тестове като обективно средство за проверка нивото на знанията на учениците по предмета „Физическо възпитание и спорт“.

8. Въз основа на получените от изследването резултати се доказва, че в учебния процес по физическо възпитание съществуват реални условия за развитие, наред с двигателните, и на познавателните способности на учениците от началния етап на основната образователна степен.

Препоръки

1. Задължително да се отделя време за целенасочено даване на теоретични знания в уроците по физическо възпитание и спорт.

2. В провежданите от МОМН учебно-методически практикуми с учители, водещи предмета „Физическо възпитание и спорт“, трябва да залегнат модули, свързани с практическата реализация на идеята за повишаване познавателната активност на учениците и овладяване на целенасочени знания от предметната област.

3. Ефективността на предложения модел на работа за обучение в специфични знания по физическо възпитание се потвърди от проведения едногодишен експеримент. Това ни дава основание да го препоръчаме в практиката на учителите, водещи предмета „Физическо възпитание и спорт“ в началното училище.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. К. Костов, Е. Кавдански, С. Кинов, **Н. Докова**, *"Към въпроса за многофункционалността на физическото възпитание като педагогически процес"*, Сборник трудове «Втора международна конференция "Кинезиология 2007" - В. Търново, ISSN 1313-244X, стр. 53.
2. **Докова, Н.**, *"Към въпроса за значимостта на многопосочните функции на физическото възпитание в началното училище"*. Сборник материали "Физическото възпитание и спортът в образователната система" - Благоевград, 2008, стр. 84.
3. **Докова, Н.**, *"Към въпроса за образователните функции на физическото възпитание в началното училище"*, сп. "Спорт и наука" кн. 4, 2010 г. стр. 146.
4. **Докова, Н.**, *"Образователният елемент в учебния процес по физическо възпитание"*, Сборник материали "Докторантите в диалог с науката" Благоевград, 2010, ISBN 978-954-680-695-6, стр. 44.
5. **Докова, Н.**, *"Знанията в уроците по физическо възпитание и спорт (някои аспекти на усвояването им) "*. Сп. "Спорт и наука" брой 3, 2010 г., ISSN 1310-3393, стр. 79